

UIT DE GENTSE MEMORIEBOEKEN (17de en 18de eeuw)

De toenmalige stadsarchivaris Polydoor Vander Meersch werd rond het midden van de negentiende eeuw door de Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen belast met het samenstellen van een memorieboek van Gent. Hij compileerde daartoe uittreksels uit acht kronieken en memorieboeken die alleen in handschrift bewaard zijn. Het resultaat was een vierdelig werk¹ dat de veertiende tot en met de achttiende eeuw overspant. Jaar per jaar worden daarin – zoals in de door hem geraadpleegde handschriften – de bestuursorganen van de stad vermeld, samen met belangrijk geachte, meestal politieke gebeurtenissen, die vooral, maar niet exclusief, op Gent betrekking hebben. Vooral voor de zestiende eeuw is dit memorieboek uitvoerig en belangrijk. Vanaf de zeventiende eeuw echter beperkt de geboden informatie zich meer en meer tot de opsomming van de leden van het magistratuur zoals die elk jaar werden “vernieuwt”. Door zijn opdracht om een memorieboek samen te stellen, had de Maatschappij het belang onderstreept van de talrijke kronieken en verzamelingen memorabilia voor de geschiedenis van de Arteveldestad.

Het aantal bewaarde memorieboeken is bijzonder groot. De meeste vindt men nu in de Universiteitsbibliotheek, maar ook op andere plaatsen. O.m. in de K.B. te Brussel zijn er een aantal aanwezig. De volledige lijst van de te Gent bewaarde komt voor in een overzichtsartikel van J. Scheerder². Slechts enkele daarvan zijn integraal uitgegeven en genieten, mede daardoor, algemene bekendheid en waardering : o.m. Jan vander Viveres *Chronyk*, de *Ghendtsche Geschiedenissen* van pater B. de Jonghe, het dagboek van C. en Ph. Van Campene, dat van Marcus van Vaernewijck en het *Daghregister* van Ph. De Kempnaere.

Uit de andere handschriften zijn vermoedelijk wel her en der korte excerpten gedrukt in allerlei bijdragen, maar toch bevatten ze vele gegevens die nog niet systematisch werden samengebracht. Daarbij denkt men niet in de eerste plaats aan politieke gebeurtenissen, maar wel aan *faits divers*, die het dagelijkse leven in al zijn aspecten belichten.

Wat door de anonieme compilatoren van de memorieboeken al dan niet werd genoteerd, verschilt natuurlijk sterk en wordt blijkbaar in hoge mate bepaald door hun persoonlijke interesse.

Datzelfde geldt uiteraard ook voor de excerpten die hierna chronologisch geordend en in hedendaags Nederlands omgezet, door mij uit zes handschriften in de U.B. Gent werden samengebracht : hs. G 6175, G 6182, 2481, 2551, 2646 en 3815³.

1640

In juni brak brand uit in de 'Cappe' van de kerk van St.-Baafs. Het dak brandde helemaal uit maar werd daarna hersteld door de mildheid van de Gentse bisschop Anton Triest en van de kanunniken van het kapittel. Het was reeds de tweede keer in de eerste helft van de zeventiende eeuw dat de St.-Baafskerk tijdens een onweer in brand geraakte. Ook in 1602 was dit gebeurd en toen deed het gerucht de ronde dat dit het werk was van een paar heksen ⁴. (hs. 2646, p. 15)

1653

In dat jaar werd door het klooster van Baudelo de Jubilé gevierd van de vijf-honderdste verjaardag van de dood van de H. Bernardus. Voor de kerk van het klooster was een stellage gemaakt "daer een draecke op lagh die geduerende de vieringe geduerig vier uijt haer backhuys naer de locht toe schoot, ook met den steert en vleugelen vier gaf en menigvuldige vierpijlen omhoog wierp". (hs. G 6175, fol. 85v)

1662

Op 28 februari van dit jaar "isser opgheresen sulck een tempeest van winden dat daer door ontrent Ghendt ... groote schade is geschiet" aan molens, bomen en huizen en dat dijken het begeven hebben. (hs. 2646, p. 24)

1683

Op 3 maart en daaropvolgende dagen werden in de Gentse waterlopen "een menigte van vischkens" gevangen die men "steekerkens" noemde. Het waren stekelbaarsjes, "hebbende de lenghde van cleijn spierinckens ofte geernaerts", d.i. garnalen. Op hun rug hadden ze drie "steekerkens, de lenghde ende scherpte van een halve cleermaeckers naelde". Het aantal visjes was zo groot dat men er "met honderde tonnen" van heeft gevangen. (hs. G 6182, p. 359)

In dit jaar begon het op 29 november te vriezen en deze vorst duurde tot 15 februari van het volgende jaar. Het was zo koud dat men sinds mensenheugnis niet iets gelijkaardigs had meegemaakt : de mensen bevroren terwijl ze over straat gingen en dat overkwam ook een soldaat die "op sijn sinternelle", d.i. op wacht (Fr. *sentinelle*) lang stil moest blijven staan. (idem, p. 362)

1686

Op 2 juni van dit jaar "is ghehangen op de Cooremerck den vader met syne sone. Den vader moeste spelen teghen synen schoonsone en noch eenen anderen, den welcken men seyde den swaegher ⁵ te syn, soo dat men den sone moeste hanghen met eenen vanden dry andere".

Een zoon werd opgepakt wegens een misdrijf, samen met zijn vader, zijn schoon-

vader en schoonbroer. De zoon, zo bleek, had “eenighe valsche paspoorten ... gheconterfeyt ⁶”, waarmee de vier “in partye [=?] gheloopen hadden”. Waarin het spel bestond wordt niet gezegd. Vermoedelijk werd er met de teerlingen gespeeld. In alle geval “het lot is ghevallen op den vadere”, die dus samen met zijn zoon wordt opgeknoopt. (idem, p. 369-370)

1698

Het stadsmagistraat besloot op 12 juni over te gaan tot de reparatie van het Belfort. Ze lieten zes nieuwe “staecken” aanbrengen om de klokken aan te hangen. Daarrond kwam een “nieuwe wandelinghe”. Op 27 september werd de draak naar beneden gehaald. Hij moest gerestaureerd en opnieuw verguld worden. Het duurde tot 1743 vooraleer de draak weer aan vergulding toe was⁷. In september begon men ook met de bouw van de nieuwe, overdekte vismarkt op het Veerleplein, “de welcke schrickelijck veel geld ghekost heeft”, wanneer ze het jaar daarop in gebruik kon worden genomen⁸. Het duurde tot het einde van de negentiende eeuw vooraleer de vismijn weer aan restauratie toe was⁹. Op 12 oktober is een pachteres uit Oostakker wegens moord opgehangen. Ze was weduwe geworden van haar eerste man. Toen ze op het punt stond te hertrouwen, beweerde ze niet zwanger te zijn, maar vier maand later bracht ze in een droge gracht een kind ter wereld dat ze versmachtte en begroef in een ondiepe put. Een kleine jongen uit de buurt had het gezien en vertelde het aan haar echtgenoot. Deze lichtte het gerecht in. De pachteres was 29 jaar toen ze werd opgeknoopt. (idem, p. 370)

1690

De visverkopers namen op 7 juni hun intrek in de vernieuwde mijn, na werken die meer dan 3000 pond Vlaams gekost hadden. Op 5 juli brak er in de namiddag om halfdrie een groot onweer uit. Buiten de Brugse Poort werd een man, een zekere Rogier, doodgebliksemde. Om 7 uur 's avonds van 31 augustus had een moord plaats. Een “baenwaeghenaer”, een koetsier die met een vrachtwagen uit Antwerpen gekomen was, heeft een zekere N. Keyser omgebracht. Het duurde tot 1 oktober vooraleer de moordenaar kon worden gevat. Hij werd reeds de dag daarna geradbraakt. Zonderling is dat het lijk van de vermoorde “op het schavot bij den levenden” gebracht werd, vooraleer die zelf werden gedood. Op 23 oktober is 's avonds N. Van Deijnse gekwetst geworden door een speelman. Na negen dagen is hij overleden en de speelman wordt na twee maanden in de gevangenis doorgebracht te hebben, op de Vrijdagmarkt onthoofd. (idem, p. 371)

1691

Op de eerste Pinksterdag omtrent twee uur na de middag "sijnder sulcke grouwelijcke donderslaeghen gheweest" dat in de brouwerij De Naelde "alle de glazen vensters" stuk sprongen, het dak had een groot gat en de "kaeve" of schoorsteen was gebarsten en gebroken. (idem)

1692

Op 7 januari werd Pieter de Wintel, bijgenaamd Magret, gevangen genomen. Hij had zijn zuster doodgeschoten omdat ze geweigerd had hem een boterham te geven. De moordenaar was 19 jaar oud, het slachtoffer veertien.

Op 29 mei heeft een schippersknecht de vlag van de scheepsmast gehaald en zich daarmee op het schip verhangen. Zoals gebruikelijk bij zelfmoordenaars werd hij "inden spriet ghehangen", wellicht op de galg aan de Muide.

De 18 september is na de middag een hevige aardbeving gebeurd die maar een ave Maria lang geduurd heeft, maar toch door het "dommelen" of beven veel schade aanrichtte aan gebouwen, daken en schoorstenen. Ook de "vlammen en bollen dieder op het opperste vande ghevels ghestelt waeren" liepen grote schade op. In de Waaistraat zijn spiegels en schilderijen "gebrocken, al of sij in stukken waeren ghesneden gheweest". (idem, p. 372)

Volgens een andere kroniek werden door afvallende pannen en stenen dertien of veertien personen gekwetst en twee of drie daarvan zijn een paar dagen nadien gestorven. Door de post vernam men dat er op dezelfde dag ook een aardbeving geweest was in heel Vlaanderen en ook in de ons omringende landen. (hs. 3815, fol. 33).

Op 29 september is om half negen 's morgens een schip geladen met buskruit ontploft waarbij het klooster ter Hage, de Groene Briel, en dat van de kartuizers en de augustijnen vele schade leden. In de blekerijen en in de weiden werden ook stukken van mensen gevonden. (hs. G 6182, p. 373)

1693

Op 17 september werd op de Korenmarkt een moordenaar geheten Pasteijtie geradbraakt. Deze had twee "coopliden van schaepen en noch vier andere mensen" vermoord. Na zijn radbraking heeft men hem levend verbrand. Deze moordenaar, zo weet de kroniek, was "eenen boer ontrent Sotteghem". (idem, p. 373)

Uit andere bronnen weten we ¹⁰ dat 'Pasteijtie' eigenlijk Pasteije heette, de bijnaam van Jan de Meyere, zoon van Paschier. Hij was ongeveer zesendertig jaar oud in 1693 en was afkomstig van de heerlijkheid Ruddershove binnen de

parochie van Velzeke bij Zottegem. Op zondag 2 augustus had hij de leiding genomen bij de roofmoorden gepleegd op twee Franse soldaten die met een aantal schapen aan de watermolen van de heerlijkheid voorbijkwamen. De Meyere was niet aan zijn proefstuk. Reeds twaalf jaar vroeger had hij samen met Joannes Otte uit Strijpen twee Franse ruiters omgebracht.

Van zodra hij door het gerechtelijk onderzoek meer en meer in het nauw geraakte, vluchtte Pasteije naar het zuiden van West-Vlaanderen. Op 25 of 26 augustus wordt hij te Eke bij Gent gevangen genomen en door het gerecht van de Oudburg ter dood veroordeeld. Na zijn radbraking en verbranding op de Korenmarkt werd zijn lichaam gevoerd naar de "ordinaire plaetse patibulaire [= *gerechtsplaats*] vanden Lande van Sotteghem" en daar op een rad gelegd.

1765

Op 8 februari heeft een zekere Gillis Rijmbaut, inwoner van Nederhasselt, in de raadszaal van het stadhuis voor het vergaderende college een merkwaardige geneeskundige ingreep gedemonstreerd. Hij heeft er "ondernomen ende begonst de operatie om eenen manspersoon, oudt ontrent de 54 jaeren, geaffligeert met eene spongieuse excressentie", een sponsachtige uitwas of gezwel, zo groot als een duivenei. Deze uitwas waaruit soms bloed en andere materie liep, heeft hij daar genezen zonder daarin te snijden of die af te binden. Zijn genezing werd bewerkstelligd alleen door op het gezwel te strijken en er "een poeijerken ende salfken" op te smeren.

Dezelfde ingreep heeft hij ook toegepast op een kind van vijf jaar.

Hij beloofde de schepenen bovendien "dese voornoemde selve personen naer eenen tydt van 7 a 8 weken te erproduceren". Hij zou de man en het kind binnen de twee maanden weer aan de schepenen voorstellen zodat ze zich er zouden kunnen van vergewissen of de gezwollen werkelijk blijvend verdwenen waren. Dit gebeurde op 31 mei en, inderdaad, beiden werden "bevonden wel te zijn genesen".

Op 22 maart heeft Jonker Heyndrick Charles Joseph van Hoobrouck, heer van Raveschoot, 's avonds aan een klein poortje binnen de Bijloke doodgestoken een zekere Anthone Buchiset, vaandrig in het regiment van Baden Dourbach dat toen te Gent in garnisoen lag. (hs. 6481, fol. 32v)

1766

Op 12 augustus werden verscheidene personen vergiftigd door het eten van paddestoelen. Drie huisgezinnen, in totaal zestien personen, verkeerden een tijdlang in levensgevaar. Een vrouw van 63 jaar, een andere van 40, een meisje van 17 en enkele kleine kinderen zijn gestorven.

In een nota voegt de kroniekschrijver hier nog aan toe : "dat het is geweest wulvenbrood", een soort giftige paddestoel.

Op 25 augustus heeft een gast in het Hof van St. Sebastiaan op de Kouter (later het Posthotel) zelfmoord gepleegd aan de bedstijl. Men zei dat het een Jansenistische priester was. (hs. 2551, p. 24-25)

1767

“Op den 3 maerte, wesende eenen dynsdag van Vastenavond, is Mevrouw de graevinne Allegambe Baronne d’ Aughem, geboren vander Noot, s’ namiddags tusschen een ende twee uren weg geloopen, naer alvooren haere cleederen ende silverwerck vercocht ende in den berg van Bermhertigheyt gestelt te hebben, als ook van differente persoonen gelt geleent te hebben ende goederen in winkels gecogt te hebben sonder te betaelen, met alle haere juweelen die considerabel waeren, mitsgaeders een deel van het gelt dat in huys was, vergeselschap[t] door den Marquis de l’Aspiur, capiteijn in het regiment vanden Marquis de los Rios alsdan in garnisoen tot Ghendt, die van sijnen cant ook heeft medegenomen alle het gelt het gonne hij heeft connen bekommen.” Voorzeker een groot schandaal, waar heel Gent van sprak! (hs. 2481, fol. 34)

1768

Op 30 januari verscheen een groep van circa 130 man in het college [= *de vergadering*] van de Schepenen van de Keure. Hij bestond uit schiptrekkers en havenarbeiders. Ze probeerden de privileges van de schippers van de stad terug te bekomen. Van de raadzaal begaven ze zich “onder veel vloeckhen ende sweiren” naar het huis van schepen Looze die echter niet thuis bleek te zijn. Ze gaven hem de schuld “van hunne armoede” die het gevolg was – zo dachten ze – van het afschaffen van hun privileges.

In de nacht van 30 op 31 januari “sijn verscheijde pasquillen [= *schotschriften*] geplakt geworden aen het stadthuys, graeven casteel ende aen de herberghe *Den Hert* op de Cooremerkt, waer van den inhoud is volgende :

1

Viset ¹¹ het en sal niet lukken,
De aerne Gentenares te helpen verdrukken,
Of daer is ook voor u te vreesen.

2

Wat wilt gij, aerne schippers, van Looze ¹² alleene spreken,
Gij moet Crombrugghes ¹³ en Vilain ¹⁴ t’samen de beenen breken,
Want Crombrugghe, aerne luijs,
Brengh Vilain alles thuijs.

Waeren die drij dieven van cant
 't Waer 't welvaert van het vaderlant
 Daerom, schippers, volght u gedacht,
 't Gemeente sal u helpen bij daeg en nacht.

De schepenen van de Keure vreesden dat er nog meer “troubelen” zouden gebeuren op de vastenavondviering die kort nadien zou plaats hebben. Als preventieve maatregel verboden ze alvast het dragen van maskers langs de straten en dreigden ze met een zware boete voor de overtreders.

“Maer het gemeijnte verbittert sijnde, sijn met groote benden gemaskerde, gevolgt van eene menigte borgers in velipendentie van ¹⁵ de ordonnantie, gelooopen langs de straeten ende hebben gevochten tegen de stadssoldaeten, so daniglijk dat de voorseyde schepenen van de Keure genootsaekt syn geweest hunne soldaeten in te roepen [= *terug te trekken*] ende te tolereren het loopen vande maskers”.

De gemaskerden hebben daarbij “veele schimpende discoursen ... gehauwen seggende dat sij waeren de magistraeten die regeerden steden ende straten, als ook dat er met dese vastenavondfeest was gearriveert een vremde Best met een vilainen trop ende met een Looze relle met een crommen steert die het ophangen niet was weert.

Syngende bovendien :
 Vilain is buijten,
 Wij sullen hem hangen,
 Sonder poer of loot
 En bringen tot der dood.

Daer is ook gevonden geworden aen het stadhuys geplakt op den 8 februari 1769 dese volgende pasquille :

Echevins vous avez vu : la populace
 Vous a faites une vilaine grimace.
 Op Looze vos met crome ¹⁶ treken,
 Sal men moeten in het korte vreden,
 En aen hun superieuren te kennen geven.
 Hoe die drij schelmen met het publicq leven.”

Op 26 november 1769 “weird des morgens te elf uren in de kerke vanden heyligen Bavo gezongen ene solemnele votive misse, present mijn Edel heeren schepenen van beyde de banken deser stadt van Ghendt, om bermhertigheid

van God te verwerven en laeten ophouden de besmettelyke sieckte onder het hoornvee. Zijnde voorders in den naermiddag naer het lof gedaen eene generale processie met de reliquien van den heyligen Macarius, alwaer ook present waeren de voornoemde schepenen.” (idem, fols. 36-37)

1772

Op 22 juli is voor het Gravenkasteel een persoon ter dood gebracht “met den last aen de galge, ende des anderendaegs eenen gehangen in effigie ¹⁷, mitsgaders twee anderen gegeesselt met den bast aen den hals, gebrandmerkt ende voor hun leven gebannen op peijne van de galge, noch twee vrouwen gegeesselt ende gebannen voor den tijd van 20 jaeren, ter causen de voorseyde ses persoonen respectivelijk sijn geimpliqueerd ¹⁸ geweest in den oproer voorgevallen binnen de stad Brugge op den 19 october 1771” ¹⁹. (hs. 2481, fol. 36-37)

1796

Op 26 juni “is geguillitoneert [*sic*] geweest Emanuel Claus, gebortig van Nazareth, oud 22 jaeren, die plichtig is aen differente moorden en capiteyn van een quaede bende”. Van dezelfde bende sijn nog vier andere leden veroordeeld om in ’t publiek tentoongesteld te worden en om dan een ketting met zware bol voort te slepen. Bovendien sijn ze veroordeeld tot 24 jaar “in d’ijsers” ²⁰. (hs. G 6074, fol. 50r)

Reeds in het midden van de achttiende eeuw was Nazareth het centrum van de bende van “Coben den beer”, die vooral bestond uit marktkramers, leurders, dieven en helers van gestolen goederen, vooral textiel. Deze bende was verwant met die van Jan de Lichte, zoals ik bij een andere gelegenheid heb aange-toond ²¹.

Tot daar de bloemlezing uit de memorieboeken.

W.L. BRAEKMAN

NOTEN

¹ *Memorieboek der stad Ghent van 't jaer 1301 tot 1793* (Mij der Vl. Bibliophilen, Gent, 1852-1861).

² J. Scheerder, “De handschriften van de Gentse kronieken en memorieboeken bewaard in de Universiteitsbibliotheek te Gent”, *Hand. Mij. voor Gesch. en Oudheidk. te Gent* 30 (1976), 15-59. Ook herdrukt als Mededeling 17 van de Centrale Bibliotheek.

³ Voor verdere gegevens over elk van deze manuscripten, zie J. De Scheerder, *Op.cit.*

⁴ W.L. Braekman, “Tovenaressen branden kerktoren af te Gent (1602)”, *OvZ* 71 (1996), 42-43.

⁵ *swaegher* : hier de schoonvader.

⁶ *gheconterfeyt* : nagmaakt.

⁷ Over deze gebeurtenis uit 1743 schreef Jacobus Hije een lied waarin de Dulle Griet jaloers is op de Draak (hs. 2421, fol. 33). Cf. Fr. de Potter, *Gent van den oudsten tijd tot heden* (Gent, 1883-1903), IV, p. 183-184. Naar De Potter nogmaals herdrukt in *GT* 19 (1990), 159-163. Zie ook W.L. Braekman, *Leven en Werk van de Gentse Rederijker Jacobus Hije (1667-1749)*, Studiecentrum 18de-eeuwse Zuid-Nederlandse Letterk., Cahier nr. 21 (Brussel, 2002), nr. 3 (g) (ter perse).

⁸ Zie hierna bij het jaar 1690.

⁹ Cf. W.L. Braekman, "Bij de restauratie van de vismijn in 1880", *GT* 29 (2000), 115-119.

¹⁰ W.L. Braekman, "De roofmoord te Ruddershove in het jaar 1693", *Jb. Van de Zottegemse Culturele Kring* (1975-1976), 31-47.

¹¹ *Viset* : de naam van de fiscaal van de Raad van Vlaanderen.

¹² *Looze* : Pieter de Loose, schepen van de Keure (cf. *Memorieboek der stad Ghent* III, p. 370).

¹³ *Crombrugghes* : Jonkheer Anton de Crombrugghes, schepen (id.).

¹⁴ *Vilain* : Jean Philippe bruggraaf de Vilain XIV (id.).

¹⁵ *in velipendentie van* : met minachting van.

¹⁶ *cromme* : verwijzing naar Crombrugghes (zie hierboven noot 13).

¹⁷ *in effigie* : als de veroordeelde voortvluchtig was, werd hij in portret gehangen.

¹⁸ *geimpliqueerd* : betrokken.

¹⁹ Komt ook voor in hs. 2551, p. 48.

²⁰ Niet bij P. Claeys, *Memorial ... 1792-1830*.

²¹ W.L. Braekman, "De Nazarethse bende van Coben den beer en die van Jan de Lichte", *OvZ* 71 (1996), 47-55.
